



Наталя КОБРИНСЬКА
1855–1920

«Ми поклали собі метою впливати на розвій жіночого духу через літературу, бо література була все вірним образом ясних і темних сторін суспільного ладу, його потреб і недостатків».

Із програми «Товариства руських жінок»

Володимир ПАНЧЕНКО,
професор
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

ФЕМІНІСТКА

УДК.891.20.12 – 15.10:1.000

У статті розглянуто основні моменти біографії першої феміністки в українській літературі Наталі Кобринської, висвітлено її зв'язки з діячами української культури: П.Кулішем, І.Франком, І.Нечуєм-Левицьким, Оленою Пчілкою, О.Кобилянською та ін.

Ключові слова: фемінізм, біографія, «перший вінок», емансиповані героїні, «нові напрями».

Прикарпатське містечко Болахів мало колись славу «руських Афін». Розташоване в мальовничій місцевості, власне – у передгір'ї Карпат, воно притягувало до себе багатьох знаменитих людей, причому не тільки можливістю відпочити після міських ритмів, побувати біля скель Довбуша, а й світлом домівок тих, хто, живучи тут, якраз і створював довкола себе «афінську» атмосферу.

Уже в Болахові мені назвали ім'я людини, яка протягом кількох десятиліть оберігала пам'ять про рідний край і тих, хто тут народився, жив, працював. Роман Скворій. Його доля варта окремої документальної оповіді – хоч би тому, що в невігаданому сюжеті одного життя повною мірою відобразилася драматична історія Галичини ХХ ст. Взагалі-то, справжнє прізвище Скворія – Мельник. Однак для того, щоб урятуватися від переслідувань КДБ, під «ковпак» якого родина Мельників потрапила за зв'язки з «лісом», з УПА, хлопчик змушений був прибрати собі чуже ім'я і вже не розлучатися з ним упродовж усього життя. Відкрити правду власним дітям він зміг тільки на початку 1990-х.

Саме Роман Скворій створив болахівський краєзнавчий музей, у якому була й експозиція, присвячена Наталі Кобринській. 1991 р. вийшла його книжечка «На болахівських видноколах. Путівник по старожитностях». Прочитавши її, я чимало дізнався про минувшину цього краю.

Музеєм тепер завідує донька Романа Скворія. Разом з нею ми й побували на болахівському кладовищі, що нагадує музей під відкритим небом. Романа Скворія поховали поруч з Іваном Озарке-

вичем, батьком Наталі Кобринської. Це справедливо, якщо пам'ятати, що обом цим людям дісталася нелегка, проте почесна місія – бути просвітниками. Одному – в столітті ХІХ, другому – в ХХ.

Пошуки себе і перші випробування

У Болахові жила Наталя Кобринська, перша українська феміністка. Народилася вона 8 червня 1855 р. в селі Белелуя, проте більша частина життя цієї надзвичайно колоритної галицької діячки була пов'язана таки з Болаховим (до 150-літнього ювілею письменниці земляки відкрили на її честь меморіальний музей).

У 27-річному віці Наталя Кобринська (до заміжжя – Озаркевич) залишилася вдовою. Її чоловік Теофіл Кобринський, талановитий співак, музикант і фольклорист, помер рано, і для молодої жінки це стало подвійною трагедією, оскільки Теофіл був не тільки господарем дому, а й «щирим повірником» її думок. Тепер їй нічого не залишалося, як покинути Снятин, де минуло п'ять щасливих років подружнього життя, і повернутися в Болахів, до батьків.

А перед тим життя Наталі довгий час видавалося безхмарним. Атмосфера в домівці отця Озаркевича була вельми сприятливою для духовного розвитку дітей. У Белелуї, а потім у Болахові парох Іван Озаркевич був для місцевого люду духовним пастирем. Його обирали послом до австрійського парламенту. До того ж, отець Озаркевич мав літературний хист: писав вірші, п'єси, займався перекладами. Щоправда, користувався він малозрозумілим «язичієм», круто замішаним на старослов'янській мові.

В «Автобіографії» 1893 р. Наталя Кобринська писала, що значною мірою її сформували книжки з батькової бібліотеки [див.: 2; 315–323]. Спочатку то було безсистемне читання. Польські повісті, які виробляли «салонно-романтичний смак», Шевченків «Кобзар» і повісті Квітки-Основ'яненка, житія святих і сповнені фантастики та легенд «Листи з Кракова» філософа й мистецтвознавця Юзефа Кремера, – юна попівна читала «все підряд». Аж поки не настав час позитивістської літератури, яка, власне, і спричинила світоглядні зрушення. Першою в цьому, новому для себе, ряду Наталя Кобринська згадала працю Г.-Т.Бокля «Історія цивілізації в Англії», яку їй дав прочитати знайомий священник. Потім було читання праць таких філософів, істориків, природознавців, як Ж.-Е.Ренан, Е.-Г.Гекель, Ч.Дарвін, К.Маркс, Ф.Лассаль; європейської класики; російської прози і публіцистики (І.Тургенєв, М.Гоголь, М.Чернишевський, В.Белінський, М.Добролюбов, Д.Писарєв). Тут уже помітний опосередкований вплив І.Франка, з яким у Львові приятелював один із братів Наталі: через нього Франкова лектура потрапляла й у домівку отця Озаркевича.

Вийшовши у 22-річному віці заміж за Теофіла Кобринського, Наталя вірила, що родинне життя не затягне її у вир побуту і не стане на перешкоді духовного розвитку. Ідеалістка – вона була не така, як усі: мріяла про «реформу жіночого газдівства», планувала створити «певну корпорацію» однодумців, наражаючись часом на іронічні усмішки у традиційному снятинському «світі». Їй доводилося жити подвійним життям, відкриваючись із найсировеннішими думками хіба чоловікові. Якось Теофіл приніс дружині книжку Джона-Стюарта Мілля «Про неволю жінок» у німецькому перекладі, і з того часу, як писала Кобринська, Мілля «запанував над усіма моїми думками». Оберталися вони довкола «жіночого питання», стану суспільства і способів впливу на нього.

Жіночий рух уже в 1860-ті рр. набув у Європі неабиякого розмаху. Поштовхом до нього стала «весна народів» (1848), яка змела «святу старовину» (в Росії уособленням її були *дворянські гнізда*), відкривши шлях до економічних відносин на засадах конкуренції. В європейському інтелектуальному середовищі значного поширення набули соціалістичні ідеї. Саме в такому широкому контексті проблем соціальної та національної емансипації і обговорювалося «жіноче питання».

Жінки домагалися для себе ширших прав, шукаючи нові точки прикладання власних сил, у т.ч. й інтелектуальних, творчих. Вийти за домашній поріг, розімкнути зачароване коло чотирьох К (*kinder, küche, kirche, klieder* – діти, кухня, кірха, сукня), отримати право на професію, на університетську освіту – це прагнення стало суттю феміністичного руху. В Галичину феміністичні ідеї проникли вже в 1870-ті рр. – і впали у вельми сприятливий ґрунт! Гострота «жіночого питання» тут була така, що якийсь вихід із ситуації різкої гендерної нерівності треба було таки шукати.

Дух часу

Рано втративши чоловіка, Наталя Кобринська недовзі подалась у Відень. Там вона заприятелювала зі студентами-галичанами, які згуртувалися в товариство з красномовною назвою «Січ». Одним із чільних «січовиків» був Остап Терлецький, добрий знайомий І.Франка, літератор і громадський діяч. Саме він порадив Наталі писати оповідання. «Але про що і як?» – запитала його Кобринська. «Про те, що говорите, і так, як говорите», – відповів Терлецький.

Перше оповідання Наталі Кобринської називалося «Пані Шумінська» (згодом – «Дух часу»). З ініціативи того ж О.Терлецького його читали на зібранні «Січі», щоправда, ім'я авторки для слухачів залишилося *incognito*. Ішлося в ньому про драму немолодої вже пані, на очах якої руйнується усталений порядок речей. Дружина ксьондза, вона звикла до життя, визначеного багатовіковою традицією. Усе має бути так, як давно заведено: сини виростуть – і теж стануть священиками; і доньки вийдуть заміж за ксьондзів; і житимуть усі в добрі й достатку... Пані Шумінська, однак, не помітила, як у налагоджене, здавалося б, життя її сім'ї увірвався незрозумілий їй «дух часу», який зламав «віковий порядок», поселивши в душі страх. Діти зажадали жити іншим життям, зовсім не так, як уявлялося їхній матері! Виявляється, у батьків і дітей зовсім різні уявлення про цінності. Звідси – непорозуміння між старшими й молодшими, що переростають у прикрі конфлікти.

Наталя Кобринська протиставляє вузький світ (дім) – і широкий (велике місто). Вона явно симпатизує дітям і «духові часу». Проте є в її оповіданні й уболівання за нещасну пані Шумінську, є розуміння складної драматургії життя, далекої від одностайності.

Успіх першого твору додав Кобринській упевненості – і незабаром О.Терлецький читав «січовикам» уже нове оповідання молодшої письменниці під назвою «Задля кусника хліба». Слова гарячої підтримки вона отримала й зі Львова, від І.Франка: «Чи знаєте Ви, що се Ви написали таку штуку, котрій рівної вся наша література галицька досі не видала?» «Не видала», бо йшлося в оповіданні, ясна річ, про незвичну для тодішнього українського письменства феміністичну проблематику.

Минуло небагато часу, і Наталя Кобринська познайомилася з І.Франком: сталося це 1883 р. в Коломиї під час студентського віче. Вони були ровесниками, людьми одного покоління. Саме з І.Франком, його творчістю було пов'язане пробудження національного «Я» письменниці. Зайнята загальноєвропейськими ідеями, вона тривалий час вважала, що «національна боротьба» є «безпідставною, непотрібною тратою часу». «На дійсні національні інтереси навів мене Іван Франко, – зізнавалася Н.Кобринська в «Автобіографії». – В його бориславських і других дрібних оповіданнях виступала не лиш рація робочого люду, але локальні услов'я життя – народність (національність. – В.П.) яко відрубна етнографічна група». Інакше кажучи, з-під Франкового пера постав світ власне «русинського» (українського) селянства й робітництва, і це було одкровенням для читач-

ки польських романтичних повістей. Задумалася вона й над питанням, чому Михайло Драгоманов, «чоловік європейської ученості», пише свої твори «поруськи, а властиво українськи». Звідтоді утвердилася в думці, яка стала визначальним принципом її діяльності: «лиш на національних підставах може підвестися маса до загальної культури і цивілізації».

1884 р. Наталя Кобринська повернулася з Відня у Болехів. Тоді ж заснувала у Станіславі «Товариство руських жінок». «Се мав бути рід жіночої читальні, получений з видавництвом», – пояснювала вона згодом. Разом із ще кількома ентузіастками Кобринська взялася за підготовку жіночого альманаху.

Альманах «Перший вінок»

Український жіночий альманах «Перший вінок» вийшов друком у Львові 1887 р. Його поява засвідчила, що маскулінний літературний світ перестає бути монополюючо-чоловічим. Зі сторінок «Першого вінка» зазвучали жіночі голоси – і їх було багато! Ганна Барвінок, Дніпрова Чайка, Уляна Кравченко, Анна Павлик, Олена Пчілка, Михайлина Рошкевич, Софія Окуневська, Ольга Франко, Леся Українка, Людмила Старицька – ось неповний перелік тих, хто взяв участь у виданні, запропонувавши укладачам альманаху свої вірші, оповідання, етнографічні розвідки, статті.

«Перший вінок» було видано «заходами й коштом» двох жінок – 32-річної Наталі Кобринської і 38-річної Олени Пчілки (Ольги Петрівни Драгоманової). Їхній тандем символізував єдність західних і східних українських земель, хоча, звісно, головне – не символіка, а просто – близькість людей, які мали спільні цілі, задля досягнення яких і поєднали свої зусилля. Рано чи пізно подібне видання мало з'явитися, оскільки постало воно з об'єктивної потреби, з надр жіночого руху. Ідею видання «Першого вінка» гаряче підтримував І.Франко, причому не тільки морально, а й редакторськими зусиллями. І то був не поодинокий випадок, коли Франко сприяв появі в Галичині «жіночої» літератури.

Що ж до творчого тандему «Наталя Кобринська – Олена Пчілка», то починався він із приятельських стосунків двох письменниць, які познайомилися під час якоїсь із закордонних поїздок Олени Пчілки. Можливо, це сталося у Відні, а може – в Цюриху. На час виходу «Першого вінка» літературна біографія Олени Пчілки також іще тільки починалася. До альманаху вона подала свою «студентську» повість «Товаришки», сюжет якої має цілком очевидну автобіографічну основу. Йдеться в повісті про alter ego авторки – Любу Калиновську, яка з провінційного містечка (в ньому гадується «драгоманівський» Гадяч!) вирушає на навчання до Швейцарії. Із характерною для української прози 1880-х «чорно-білою» контрастністю зображення Олена Пчілка зіштовхує в конфлікті дві життєві програми – альтруїстичну, народницьку (Люба Калиновська) і егоїстичну, вузькопрагматичну (Раїса Брагова). Звичайно, в обох випадках важливу роль відіграють love stories: у них чи не з найбільшою очевидністю віддзеркалюються такі несхожі уявлення Люби і Раїси про життєвий ідеал.

Пафосом, моральними конфліктами, спричиненими появою нових ідей і «нових людей», повість «Товаришки» Олени Пчілки близька до оповідання Наталі Кобринської «Дух часу», яке також з'явилося на сторінках «Першого вінка». В обох письменниць помітне прагнення показати атмосферу, в якій заявляє про себе «нова жінка». У напруженій внутрішній роботі вона вибудовує нову систему ціннісних орієнтацій. Важливі складники цієї системи – усвідомлення самоцінності свого «Я», готовність до бунту проти рутини і несприятливих обставин (заради захисту того ж таки самобутнього «Я»!), а також відчуття себе громадською людиною.

Цікаво, що в емансипованих героїнь Наталі Кобринської і Олени Пчілки утвердження особистості супроводиться активним пробудженням їхньої національної самосвідомості, а це позначається і на життєвих програмах кожної із жінок.

Того ж таки 1887 р., коли вийшов «Перший вінок», Наталя Кобринська поїхала в Швейцарію слухати лекції в Цюрихському університеті. Пріоритети її громадської діяльності, як і раніше, були пов'язані з жіночою емансипацією. Про це свідчили і три збірники під назвою «Наша доля», що їх видала Кобринська в наступні роки.

Соціалізм і «вільна любов»

Оскільки жіночий рух був складовою частиною ширшого, соціалістичного, руху, то не дивно, що прихильниці (і прихильники) емансипації жінки бачили цей процес у контексті майбутнього великого переустрою суспільства. Праця Августа Бебеля «Жінка і соціалізм» не дарма була такою популярною в Європі: в ній шукали універсальні ключі, за допомогою яких можна було б відчинити двері в омріяний світ соціальної справедливості, де і права жінки були б забезпечені належним чином.

Наталя Кобринська не була винятком – вона також цікавилася соціалістичними ідеями. Працю Бебеля «Жінка і соціалізм» хотіла перекласти українською мовою, зверталася до автора з проханням про дозвіл. У лютому 1894 р. повідомляла своїй молодшій подрузі Ользі Кобилянській: «Писала-м до Бебеля, аби дозволив на переклад «Frau und Sozialismus», – позоволив» [2; 407, 408]. На смерть Фрідріха Енгельса (1896) відгукнулася некрологом в альманасі «Наша доля», наголосивши на тому, що цей «великий вчений» «своїми світлими поглядами і науковими дослідженнями багато спричинився до розбудження питання жіночого» [2; 323]. Очевидно, їй була близькою віра Енгельса в те, що вихід із глухого кута полягає в «радикальних економічних змінах», а саме – у «зміні власності приватної на суспільну», в «усуспільненні домашньої господарки і вихованні дітей».

Серйозний вплив на погляди Наталі Кобринської мав Михайло Драгоманов. Його соціал-демократична програма загалом приваблювала галицьку молодь 1870–1880-х рр., про що свідчить, зокрема, біографія І.Франка. Саме Франко рекомендував Драгоманову Наталю Кобринську як літераторку і діячку жіночого руху. «Протегували» їй також у своїх листах до Драгоманова Михайло Павлик і Теофіл Окуневсь-

кий. Невдовзі – у 1887 р. – відбулося й особисте знайомство Кобринської з Драгомановим. Задля цієї зустрічі вона спеціально їздила до Женеві.

Основною темою в їхньому листуванні були ініційовані Кобринською «спеціально жіночі видання». М.Драгоманов не вважав, що видання варто ділити за гендерною ознакою («все ніяк не можу собі поділити арифметики на жіночу й чоловічу, і думаю, що вона одна для всіх») проте все ж дещо з написаного пропонував своїй кореспондентці. Обіцяв переслати спогади про Ю.Федьковича, рецензію на брошуру М.Загірної про Сократа, наполегливо радив надрукувати переклад «Історії сучасної цивілізації» французького вченого Сеньобо. Цю працю він особливо шанував, віддаючи їй перевагу порівняно з «партійною» книжкою А.Бєбеля «Жінка і соціалізм». А ще – застерігав від дрібних полемік між «своїми».

Згодом академік Михайло Возняк у статті «Кобринська, “вільна любов” і радикали» спеціально досліджував епізод 1893 р., коли письменниця зі сторінок журналу «Зоря» вступила в полеміку з галицькими радикалами (себто – соціалістами) щодо трактування в їхній програмі «жіночого питання». Їй здалося, що радикали спростили і звulьгаризували проблему, переводячи її із соціальної в моральну площину і трактуючи «вільну любов» у дусі виправдання «упавших індивідуа», «іграшок мужчин». Сама ж Кобринська наголошувала передусім на «економічній незалежності жінки від чоловіка», на можливості жінки реалізувати себе в «науці і праці». З цього приводу між опонентами відбувся обмін полемічними «уколами». Найбільше дошкуляв Кобринській Михайло Павлик. І.Франко натомість намагався якось згладити кути, за що і йому «дісталося» від гарячковитого Павлика, який сердився: мовляв, «Франкові байдужа честь товаришів» [див.: 4].

М.Павлик видав листи М.Драгоманова до Н.Кобринської окремою брошурою (1908), і в передмові довго пояснював ту свою суперечку з Н.Кобринською про «вільну любов» [див.: 5; 110–118]. Драгоманова вже цілих тринадцять років не було в живих, проте його поради галичанам не тішитися надто мізерними «звершеннями», не впадати в доктринерство, як «молоді радикали», не тратити сили на полеміки з приводу «справ дуже мікроскопічних», – залишалися актуальними.

Захід – Схід

1899 р. Наталя Кобринська вперше побувала на наддніпрянській Україні, відрізаний від західно-українських земель державним кордоном. У Києві відбувався археологічний з'їзд («з'їзд українців» називала його Кобринська), отож з'явилася нагода погостювати в Михайла Старицького, Івана Нечуя-Левицького, Олени Пчілки, побувати в Чернігові, де тоді мешкали Борис Грінченко та Михайло Коцюбинський. Зустрічі мали продовження: повернувшись додому, Кобринська слала давнім і новим знайомим листи. А про Івана Нечуя-Левицького написала цікавий спогад, у якому є важливе зізнання, що свого часу, ще коли була «дуже молоденькою

дівчиною», твори Нечуя справили на неї велике враження. Деякі свої оповідання вона посилала відомому повістярєві, і той відгукувався про них прихильно, зокрема – про оповідання «Ядзя і Катруся». Фінал цього твору перероблявся з урахуванням порад класика («а я не з тих, що люблять послуhati», – гордо додавала авторка).

Тепер, у Києві, Кобринська прийшла побачитися з патріархом, який мешкав у «низькому партеровому домі» (нині вул. Пушкінська, будинок не зберігся). Господар пригостив чаєм, а потім почалася розмова про «руську літературу». І.Нечуй-Левицький якраз перекладав Святе Письмо – йому випало завершувати те, що не встиг зробити П.Куліш. У спогаді є кілька цікавих спостережень над прозою Нечуя-Левицького, зокрема про описи природи, які Н.Кобринська несподівано порівняла з музикою Рихарда Вагнера.

Із великим пієтетом ставилася Кобринська й до Пантелеймона Куліша. «Я з великою охотою рада би причинитись до піднесення слави Куліша, – писала вона в листі до Б.Грінченка (27 берез. 1901 р.). – То справді був чоловік незвичайних заслуг і способностей, та мені ще тим близький, що щиро підпирав мої змагання тогди, коли мені приходилось тяжкі проживати години непорозуміння з нашою суспільністю» [5; 126]. Останні слова цього зізнання – про Куліша, який допомагав письменниці в тяжкі хвилини її непорозуміння не тільки з консервативним галицьким середовищем, а й з учорашніми однодумцями, – варті окремої розвідки.

Що ж до контактів Наталі Кобринської з родиною Пантелеймона та Олександри Кулішів, то відомо, що вони фінансово підтримували видання збірника «Наша доля», на сторінках якого друкувалися й вірші Й.-В.Гете, Дж.-Г.Байрона, І.Нікітіна у перекладах П.Куліша. Куліш узагалі з симпатією ставився до жіночого руху в Галичині, а діяльність Кобринської вважав «подвигом на користь підняття жінки з-під ніг чоловіка». Весною 1897-го подружжя Кулішів планувало, вирвавшись на якийсь час із «політичної прірви» (Росії – В.П.), погостювати в Болехові. Проте саме цей рік виявився останнім у житті Пантелеймона Куліша. На його смерть Наталя Кобринська відгукнулася опублікованим у журналі «Зоря» спогадом, у якому назвала письменника «великаном думки, українського духу, котрому не знайти рівного образом» [див.: 3].

Судячи з листів Наталі Кобринської, серед наддніпрянців їй було спокійніше й комфортніше, ніж серед галичан. «Україна завсігда піддержувала мене тогди, коли свої лишали», – писала вона Б.Грінченкові, повернувшись із Києва й Чернігова до Болехова. Проте нічого не вдієш: сподіватися на цілковите розуміння у заданих обставинах не випало, і вона це добре знала.

На схилі літ

На рубежі XIX–XX століть Наталя Кобринська дедалі більше звертає увагу на модерністську літературу. «Я не сходжу з дороги реалізму, але коли до тепер, згідно з усіма реалістами, клялам натиск на об-

ставини життя, тепер більше кладу єго на прояви душі, виходячи поза межі звісної нам психології...». Це теж із її листа Б.Грінченку; 1901 рік. Характерний і такий факт: одного разу Н.Кобринська надіслала свою статтю про Ібсена І.Нечуєві-Левицькому, який не раз закликав письменниці «малювати типи нашої суспільності». «Знаю, що Ви єго не любите», – застерегла Кобринська. І все ж таки надіслала! Можливо, сподівалася, що патріарх зрозуміє її інтерес до «нових напрямів», пов'язаних зі зміною соціального вектора («обставини», «вірна обсервація життя») – на психологічний («душа», «вражіння»).

Чутливість до нового дала про себе знати й цього разу. Їй цікаві Генрик Ібсен із його скандальною п'єсою «Нора», незрівнянний щодо психологічного нюансування К.Гамсун, А.Стриндберг, у творах якого змальовано психічні аномалії (про Стриндберга, як і про «Нору» Ібсена, Кобринська також написала спеціальну статтю, знайомлячи читачів «Літературно-наукового вістника» з його біографією і творчістю). Зрозуміла річ, зацікавлення цими письменниками не могли минути безслідно й для творчості самої Кобринської. Про це свідчать її модерністські «новельки» кінця XIX – початку XX ст., а також проза воєнної пори («Кінь», «Полишений», «Свічка горить», «Каліка», «На цвинтарі», «Брати»).

Страшне повсякдення війни ввійшло і в болевівське життя Наталі Кобринської. 1915 р. її арештували, звинувативши у... шпигунстві на користь Росії. Хтозна, чим би все закінчилося, якби не допомога Андрія Чайковського, адвоката й письменника...

Доля Наталі Кобринської взагалі була нелегою. Я пересвідчився в цьому, прочитавши брошуру Ольги-Олександри Дучимінської «Наталія Кобринська як феміністка», видану в Коломиї 1934 р. Дучимінська протягом останніх десяти років життя Кобринської була з нею «в тісній дружбі». Письменниця звірялася їй у найсокровеннішому («Не раз цілі ночі пробалакували», – пише Дучимінська). Ті нічні сповіді були печальні, «як не веселе було її життя, відколи віддалася суспільній праці» [1]. Річ у тому, що у своїй діяльності Наталя Кобринська не раз наражалася на стереотипи, а також на те, що словами нелюбого їй Фридриха Ніцше можна назвати так: «людське, занадто людське». Нерозуміння, заздрість, інтриги – усього цього в її житті було чимало. «Люди почали дивитися на Неї (після заснування «Товариства руських жінок» – В.П.), як на змансеровану жінку з нездоровими, шкідливими думками і не могли їй цього простити, – свідчить О.-О.Дучимінська. – Ключ визволення жінки був тоді революційним ключем».

Кобринська добре знала, що таке консерватизм середовища, в якому жінки не тільки «не вміють і бояться бути собою», а й сприймають нові ідеї насторожено-агресивно. Чоловіки ж просто «осмішували жіночий рух». Такі собі, казала Н.Кобринська, «парубоцькі жарти».

Вона не раз перебувала між кількох вогнів. Клерикальна партія лякала прихильниць Кобринської тим, що ця діячка «уводить безбожність, соціалізм, баламутить жінок, відтягає їх від обов'язків, наложених на них Богом». Радикали вбачали в ній «буржуйку (бо заступалася за інтереси не тільки жінки-робітниці, але і жінки-інтелігентки)». Народовці «боялися, що створить партію радикальну». Навіть безневинний, здавалося б, альманах «Перший вінок» – і той викликав бурю невдоволення.

Усе це треба було якось перетерпіти. І Наталя Кобринська таки тривалий час уперто й мужньо стояла на своєму. Через те О.-О.Дучимінська і порівнювала її з героїнею п'єси М.Метерлінка «Синьобородий і Аріядна», назвавши «українською Аріядною, яка вивела сестер з підземелля Синьобородого».

Втім, чимало було й розчарувань та зневіри. Гору починала брати втома. Кобринська зрештою «відходить у тиху закутину свого домика в Болехові. Зникає масам з очей – замикаючи свій біль у собі». Дуже тяжко переживала «російську інвазію» 1914 р. «Якийсь жах переповнював її душу, – пише О.-О.Дучимінська. – Вершком усього була польсько-українська війна. Події у маю 1919 р. зовсім зломали її. Грім, який вдарив, розкинув не тільки велику Будову національного відродження, але і розкинув приятелів від себе... Наприкінці життя [Кобринська] почала вірити у національне відродження через церков». «А на могилі моїй, – казала, – поставте хрест з написом “Мене вже більше не болить”, – бо аж тоді перестану боліти».

Навіть із цього стислого викладу мемуарів близької Наталі Кобринській людини видно, яким драматичним був фінал життя першої української феміністки. Вона померла 1920 р. самотньою у своєму будинку в Болехові (дітей письменниця не мала). Її докладну біографію досі не написано. Хоча матеріалу – вдосталь. Самих тільки листів Наталі Кобринської по різних архівах збереглося не менш, як півтисячі! А опубліковано всього кілька десятків.

Будинок Кобринської в Болехові не зберігся, його можна побачити хіба що на старій фотографії в експозиції музею. На місці будинку – камінь із відповідним написом. А ось колишня плебанія отця Озаркевича віціла! Поряд із нею – маленький пошарпаний будиночок: у ньому любили усамітнюватися для душевних розмов Наталя Кобринська й Ольга Кобилянська.

Згодом, 1894 р., першу свою – феміністичну! – повість із красномовною назвою «Людина» (1894) Ольга Кобилянська присвятила саме їй, Наталі Кобринській, старшій приятельці, з якою стільки було переговорено тут, у захватних у карпатському передгір'ї «русських Афінах»...

Література

1. Дучимінська О.-О. Наталя Кобринська як феміністка / О.-О.Дучимінська. – Коломия, 1934.
2. Кобринська Н. Вибрані твори / Н.Кобринська. – К., 1980.

3. Кобринська Н. Згадка про Куліша / Н.Кобринська // Зоря. – 1897. – № 22.
4. Переписка М.Драгоманова з Наталією Кобринською (1893–1895) / Зладив і видав М.Павлик. – Л., 1908.
5. Українське літературознавство. – Л., 1970. – Вип. 10.